

Erdődy Gábor

Belgium létrejöttének historiográfiája, 1830-1849

Az 1830-ban létrejött Belgium történelmének hőskora, az 1830-49-ig terjedő időszak megismerésére hatalmas szakirodalom áll rendelkezésre. A kutatásokat és a feldolgozásokat előkészítő munkálatok a forradalom győzelmét és az 1831-es alkotmány elfogadását követően azonnal megkezdődtek, az induláshoz szükséges általános alapvetést az alapítók generációja elvégezte úgy, hogy a századfordulóig terjedő időszakban született tudományos művek szemléletét a független és egységes nemzetállam, az alkotmányos monarchia, az unionizmus melletti őszinte, fanatikus, romantikus elkötelezettség jellemezte.

A belga historiográfia első periódusának alkotói közül is kiemelkedett a belga történetírás atyja, a Belga Királyi Akadémia tagja, Théodore Juste (Brüsszel, 1818 – Brüsszel, 1888), aki alapmunkák sorát megírva a királyság politikátörténeti vázlatát megszerkesztette. A vizsgált korszak átfogó áttekintését nyújtja a „teremtés”-ben meghatározó szerepet játszó alapítókat bemutató, „*Les fondateurs de la monarchie belge*” című 22 kötetes sorozata, melynek 100-150 oldalas füzetei hagyományos politikai életrajzokat tartalmaznak, és a kor fejlődésének fő tendenciáit villantják fel. A történeti alapvetés további meghatározó munkálatai sorába tartozik tekintélyes forrásanyagra támaszkodó „*Histoire du Congrès national de Belgique ou la fondation de la monarchie belge*” című kétkötetes monográfiája (Bruxelles, 1850), amely megadta a kortárs belga történetírás alaphangját, miközben a feldolgozás során alkalmazott hosszú és részletes idézetek a köteteknek forráskiadvány jellegét is kölcsönöznék. Hasonlóképpen irányadó munkának minősül a belga történelmet az ókori kezdetektől I. Lipót haláláig bemutató, az újkort részletesen feldolgozó, „*Historie de Belgique*” című (Bruxelles, 1868) háromkötetes, valamint a „*Leopold I., König der Belgier*” című (Bruxelles, 1878) műve. Ugyancsak meghatározó jelentőségű a diplomácia történetírását megalapozó, Sylvain Van de Weyer pályáját bemutató (Bruxelles, 1871) kétkötetes biográfiája, valamint a szintén kétkötetes, hatalmas forrásanyagot megmozgató „*La révolution belge de 1830*” című (Bruxelles, 1872) feldolgozása.

Az alapozás monumentális remekművének tekinthető Émile Huytens „*Discussion du Congrès National de Belgique 1830-1831*” című ötkötetes munkája (Bruxelles, 1844-1845). A belga alkotmány megszületésének folyamatát lépésről lépésre aprólékosan nyomon követő teljes értékű forráspublikációt a szerző tanulmánya vezeti be, amely igényes és hiteles eligazítást ad a korabeli belgiumi politikai irányzatok elképzeléseiről és törekvéseiről, valamint az események alakulását és minőségét meghatározó történelmi személyiségek szerepéről.

A két kiemelkedő történetíró méltó partnerének bizonyult Louis Hymans (Rotterdam, 1829 – Brüsszel, 1884), a Belga Királyi Akadémia tagja, a kortársai által elismert liberális politikus, újságírással is foglalkozó parlamenti képviselő. „*Histoire de la Belgique de 1831 à 1880*” című négykötetes munkája (Bruxelles, 1877-1880) alfa-

betikus elrendezésben tartalmazza valamennyi képviselőházi és szenátusi szekció teljes adattárát, közli a parlament tagjainak névsorát, egyszerre tematikus és kronologikus bontásban az ülések tárgymutatóját és névmutatóját. Megadja a feldolgozott időszak valamennyi kormánylistáját úgy, hogy rögzíti a menet közben eszközölt változtatásokat, továbbá felsorolja a képviselőház és a szenátus elnökeit, alelnökeit, titkárait, s nem utolsósorban teljes terjedelmében ismerteti a parlamenti ülésszakokat bevezető trónbeszédeket. „*La Belgique contemporaine*” című további alapmunkája (Bruxelles, 1884) a nemzetállam megszületésének hőskorát a liberális-katolikus unionizmus szellemiségétől áthatva úgy mutatja be, hogy részletesen rekonstruálja, és közérthetően elmagyarázza az alkotmányos rendszer működésének lényegét. „*Histoire populaire du règne de Léopold Ier*” címmel, rendkívüli alaposággal megírt monográfiája (Bruxelles, 1876) I. Lipót uralkodása lényegét és politikai összefüggéseit mélyrétegeiben tárja fel, s ezzel a király megítélését hosszú távon érdemben befolyásolja. Vizsgálódásai során behatóan elemzi a belpolitikai irányzatok programjait és törekvéseit, miközben a belga fejlődést egyértelműen a Rogier-Frère-Orban kurzus őszinte híveként értelmezi.

A 19. század második felének belga politikai elitje és társadalma töretlenül hitt az unionizmus érvényességében, az egységes nemzeti lét erejében. Történetírói nemcsak egyszerűen elfogadták és közvetítették ezt a felfogást, hanem aktívan és hatékonyan részt is vettek a nemzetteremtés ideológiai megalapozásában. E folyamat fontos állomása volt a *Patria Belgica* című nemzeti enciklopédia megjelenése 1873-ban. Az ország természeti viszonyait, társadalom-, gazdaság- és művelődéstörténetét első alkalommal áttekintő szintézis az identitásteremtés fontos csomópontjaként született meg, olyan összegző alkotásként, amely részletes összefoglalók és tematikus fejezetek láncolatát megalkotva nyújt komplex áttekintést a belga históriáról. Az újkori belga történelem kül- és belpolitikáját, alkotmányát, gazdaságát, kereskedelmét, intézményi-, jogi- és pénzügyi rendszerét átfogó elemzésekkel bemutató háromkötetes műben egy korosztály készített mérleget azzal a szándékkal, hogy az unionizmus jegyében elkötelezett patriotizmussal demonstrálja és tudatosítsa: létezik és működik az erős és egészséges belga nemzet.

A vállalkozás sikerét biztosító szerzők sorában Jean-Joseph Thonissen (Hasselt, 1816 – Hasselt, 1891) a Belga Királyi Akadémia tagja, majd elnöke, leuveni jogász professzor, képviselő, 1884-1887 között belügyminiszter tanulmánya a belga semlegesség lényegét és az európai rendszerben elfoglalt helyét világította meg. A belga alkotmány kiváló szakértője, a belga szociális mozgalmak alapos ismerője legjelentősebb munkája 1861-ben jelent meg „*La Belgique sous le règne de Léopold Ier*” címmel. A külpolitikára s mindenekelőtt a belga függetlenséget megalapozó londoni tárgyalásokra megkülönböztetett figyelmet fordító háromkötetes monográfiát a kortársi azonosulás, az unionizmus melletti különös elkötelezettség hatja át, amely az antiklerikális liberalizmus emocionális elutasításával társulva a katolicizmusban jelöli meg a tradicionális belga érdekek hordozóját. Szenvedélyesen és ingerülten bírálja a Rogier-Frère-Orban kormányt, miközben nagyvonalúan megkerüli a szociális problémák és reformok kérdését. Rengeteg forrást felhasználó, hihetetlenül ap-

rólékosan megírt, időnként azonban csapongó és széteső, olykor a feleslegesnek tűnő részletekben elvesző diplomácia története mindenképpen a korszak megismerésének hasznos kézikönyve.

Thonissen Lipót-monográfiája és „*La neutralité belge dans le système européen*” című tanulmánya, valamint Jean-Sylvain Van de Weyernek ugyancsak a *Patria Belgica* II. kötetében található „*Histoire des relations extérieures depuis 1830*” című írása a belga külpolitika feldolgozásának első méltó fejezeteit jelentik. Ugyancsak lényeges részletekre hívja fel a figyelmet Armand Freson „*Souvenirs personnels (1824-1841) et correspondance diplomatique de Joseph Lebeau*” című publikációja (Bruxelles, 1883), amely az unionizmus kimagasló élharcosának belülről megélt hiteles, 1841-1846 között papírra vetett ábrázolásait, valamint a Charles de Brouckère-rel és Vilain XIII-gyel 1831. április és június között folytatott levelezése során keletkezett dokumentumokat tartalmazza. A 19. századi belga külpolitika hiteles megjelenítésének további értékes darabja a katolikus történetíró Charles Woeste (igazságügyi miniszter, képviselő) de Ligne és d’Hoffschmidt levelezésének feldolgozására támaszkodó „*La neutralité belge. La Belgique et la France. Bruxelles*” című rövid monográfiája (Bruxelles, 1891). A tradicionális belga unionista nemzetfelfogás kulcsfontosságú külpolitikai elemét megragadó munka a francia-német rivalizálás ütközőpontjában helyezi el Belgiumot, s a nemzetközi jog szellemiségére építkező, a semlegesség bázisán mindkét irányban békét közvetítő funkcióban határozza meg annak stabilizáló európai küldetését.

A századforduló nemzedéke

A 19. századi belga történetírásban szinte kizárólagos érvénnyel az unitárius belga nemzetfelfogás érvényesült, az újonnan létrejött alkotmányos mintaállam életképességének külföldi megkérdőjelezőivel szemben az erős nemzeti egység gondolata dominált. Bár az 1831-ben elfogadott dokumentum azt is kifejezte, hogy a belga állam történelmi gyökerekre visszavezethető tartományokból létrejött entitás, mindez nem kérdőjelezte meg, s nem gyengítette az egységállamba vetett hitet, miközben a flamand-vallon dualitás egyelőre nem jelent meg a politikai diskurzusokban. Az 1830-at követő időszakban a belga nemzetfelfogás a holland oranzsista és a francia reunionista támadások kereszttüzében edződött és erősödött. A gallofóbiát különösen felerősítő 1848-as események hatására a patrióta történetírás határozottan kinyilvánította azt a meggyőződését, miszerint a flamand és a vallon etnikum egy népet, egyetlen közös nemzetet alkot, s e tézis esetleges megkérdőjelezése akkoriban szinte nemzetárulásnak minősült. Egyedüli valódi nemzeti magatartásnak az unitárius eszmeiség képviselője számított, mellyel szemben nehéz volt megtartani a gyanakvók által bizalmatlansággal és ellenségképként kezelt, s automatikusan a francia, illetve a holland orientációval azonosított vallon illetve flamand regionális patriotizmust.

A többnyire külső fenyegetés által motivált – vagy egyenesen determinált – egységes belga nemzetállam-tudat kizárólagosságát éppen a nemzetközi nyo-

más csökkenése kezdte ki. A Patria Belgica főszerkesztője, Eugène Van Bommel 1857-ben papírra vetett megfogalmazása szerint „inkább lenne szükség egy szabad konföderációra, mint egy központi kormány alatt működő szoros unióra, mivel a vallonok s a flamandok csupán érdekházasságot, nem pedig szerelmi házasságot alkotnak.”¹ Az etnikai dualitás elismerésének folyamata azonban csak a bíróságok, illetve az adminisztráció kétnyelvűségét Flandriában biztosító 1873-as és 1878-as nyelvtörvénnyel veszi majd kezdetét. A flamandizmus felerősödésének határozott jelei ugyanakkor már az utolsó unionista kormány 1857-ben bekövetkezett bukását követően mutatkoztak, s a liberális érárt 1884-től felváltó katolikus éra eredményeként a belpolitika súlypontja egyértelműen Flandria felé tolódott el. A frankofon polgárság cenzusos választójogon alapuló politikai hatalmát végleg megtörő 1893-as alkotmánymódosítás pedig a marginális pozícióból a tömegmozgalom dimenziójába emelte a flamandizmust, és új elit formálódását ösztönözte. A felgyorsuló változások hatása alatt, ám azt egyben ösztönözve is rekonstruálta a „*Flamangatisme*” evolúcióját 1896-ban Paul Hamélius „*Histoire politique et littéraire du mouvement flamand*” című művében.² A flamand patriotizmus nyílt felszínre törése automatikusan maga után vonta ugyanakkor a vallon öntudat felerősödését. Léon Vanderkindere 1872-ben megjelent, „*Recherches sur l’ethnologie de la Belgique*” című elemzése önérzettel utasította vissza a vallonokban „romanizált germánokat” láttató megközelítéseket. A vallon mozgalom intézményesített kezdete 1877-ig, a Ligue wallone d’Ixelles megalapításáig nyúlik vissza, 1890-ben pedig sor került az első vallon kongresszus megrendezésére is.³

A századfordulóhoz közeledve újabb komoly veszély érlelődött. Belgium egyre inkább a német-francia militarizmus harapófogójába került, amelyben a fő kihívást a porosz hatalmi ambíciók jelentették. A nemzetközi helyzet drámai változásai kikényszerítették a belga sorok összezárását, a frankofon alapú egységes belga nemzet általános „rehabilitálását”, az azt gyengítő törekvések visszaszorítását.

Ebben a közegben alkotott a második történetíró nemzedék, s annak kiemelkedő formátumú, nagyhatású képviselője, a belga civilizáció, s a belga nacionalizmus újra felfedezője, a genti, majd a liège-i egyetem professzora, a Belga Királyi Akadémia tagja, a genti feleséggel rendelkező, s Flandriába letelepedő valonként a hiteles belga prototípusát megtestesítő Henri Pirenne (Verviers, 1862-1935), akinek „*Histoire de Belgique des origines à nos jours*” címmel megjelent hétkötetes enciklopédiája (Bruxelles, 1900-1932) napjainkig kiinduló olvasmányként szolgál a korszak tanulmányozásához. A monumentális alkotás elszántan hirdette, hogy a belga nemzet alapját képező közös civilizáció az ókorig visszanyúló történelmi örökségként, adottságként létezik. A vállalkozás értékét jól példázza, hogy első kiadását követően csaknem ötven évvel későbbi négykötetes második

¹ HASQUIN, Hervé (szerk.): *Histoire et historiens depuis 1830 en Belgique*. Bruxelles, 1981. 26.

² Vö. GUBIN, Eliane: *D’une histoire national à l’autre – à propos de l’historiographie du mouvement flamand en Belgique*. IN. HARSQUIN, Hervé (szerk.): *Histoire et historiens depuis 1830 en Belgique*. Bruxelles, 1981. 127.

³ HASQUIN (1981): 30-31. 38-40. 343.

kiadása (Bruxelles, 1948-1952) is megőrizte aktualitását. A belga nemzetállam mellett klasszikus liberális elkötelezettséggel érvelő munka egy új nemzedék elszánt vallomását és állásfoglalását fogalmazta meg, újabb összegzéssel, alapozással szolgálva a felnövekvő generáció orientálását.

A 20. század eleji belga történetírásnak az előző ciklus alapjaira támaszkodó, annak felfogását követő dinamikus kibontakozását a napjainkig meghatározó kisugárzású és irányadó szintézishez kapcsolódó további fontos munkálatok jelzik. A periódus történetiszemléletének alapkontúrjait messzemenően meghatározta a Hymans-Moreau-Trannoy-Discailles „*tengely*” sokszínű, a vizsgált korszak domináns politikai irányzatait a főszereplők középpontba állításával feldolgozó munkássága.

Az egységes nemzetállam mellett elkötelezett belga liberalizmus demokratikus-szociális tartalmú továbbfejlesztését megjelenítő, ügyvédként és újságíróként, majd 1914-től államminiszterként működő Paul Hymans (Brüsszel, 1865 – Nizza, 1941) „*Frère-Orban*” című, főhősével messzemenően azonosuló, csaknem ezeroldalas kétkötetes monográfiája (Bruxelles, 1905) a mai napig a liberális-demokrata politikus életművének legalaposabb és leghitelesebb ábrázolása. Hasonló súlyú helyet foglal el a belga historiográfiában a Belga Királyi Akadémia tagja, majd elnöke, Ernest Discailles (Tournai, 1837-1904) Charles Rogier monográfiája. A liberális unionizmus kiemelkedő formátumú megtestesítőjéről megjelent kétkötetes, finom elemzésekkel átszőtt munka (Brussel, 1893-95) hitelességét szakszerűen felhasznált források, és részletesen idézett parlamenti beszédek támasztják alá. Szerzője egyértelműen a rogiere-kurzussal szimpatizál, s a konzervatívokat, valamint Walthère Frère-Orbant nem igen kedveli.

A századelő további meghatározó jelentőségű munkáját Eduard De Moreau publikálta „*Adolphe Dechamps (1807-1875). Un frère d'armes de Montalembert*” címmel. A monográfia (Bruxelles/Paris, 1911) a belga liberális katolikus történetírás irányzatát jeleníti meg, aktuális és hasznos kézikönyvként szolgálva ma is a téma vizsgálatához. Hasonlóan jelentős historiográfiai értékekkel bír Henry de Trannoy báró „*Jules Malou 1810 à 1870*” című, a konzervatív unionizmusból a radikális antiliberális ultramontanizmusba forduló politikus portréját, s az általa megjelenített politikai irányzat működését megrajzoló biográfiája (Bruxelles, 1905).

A két világháború között

A nagy történelmi kataklizmák sodrásában a belga társadalmat jelentős elbizonytalanodás, az ellentmondások sokban drámai megélése jellemezte. A történetírás érzékenyen reagált a kihívásokra, ami többek között a múlt értelmezésének útkereső sokszínűségében is jelentkezett. Bár az 1920-1930-as években kevesebb historiográfiai alapmunka született, talán a szilárd történelmi fogódzók iránt megnövekedett közösségi igény is ösztönözte a múltat feltáró törekvések folyamatos továbbélését, a még feldolgozatlan témák folyamatos napirendre tűzését. Az első világháború utáni korszak gondolkodását alapvetően

befolyásolta a pirenne-izmus hatalmas népszerűsége, a létének alapjaiban történő megkérdőjeleződését megélt nemzet számára önbizalmat, sikereket és erőt sugárzó üzenete.

Az időszak a kortársak szemében rendkívül népszerű és szemléletükre nagy befolyással rendelkező, az előző korok mestereivel azonban nem azonos színvonalat képviselő történésze volt Louis de Lichtervelde. A klasszikus unionista platformot megerősítő és népszerűsítő, az 1831-es alkotmányt részletesen ismertető és méltató munkája „*Le Congrès National de 1830*” címmel jelent meg 1922-ben. A 19. században megszületett egységes és független belga nemzet létét és erejét demonstrálta és a nemzeti identitás megerősítését szolgálta az alapos bevezető tanulmánnyal ellátott, teljes fotócsarnokot mellékelő, s a főszereplőknek méltó emléket állító „*Le Congrès National. Biographie des membres du congrès national et du gouvernement provisoire 1830-1831*” című lexikonja (Bruxelles/Paris, 1930). Legjelentősebb, „*Léopold Ier et la fondation de la Belgique contemporaine*” című alkotása 1929-ben jelent meg Brüsszelben. A kevésbé elemző, mint inkább elbeszélő, helyenként anekdotázó életrajz írója teljes mértékben azonosul a belülről megélt uralkodóval, s annak konzervatív értékrendjével. Helyenként kevésbé racionális okfejtésekre, mint inkább szubjektív kinyilatkoztatásokra építő érvelése elsősorban emocionális eszközökkel kíván olvasóira hatni.

Mintegy de Lichtervelde radikális-demokrata ellenpólusaként jelent meg Suzanna Tassier „*Les démocrates belges de 1789. Étude sur le Vonckisme et la révolution brabançonne*” című, hatalmas forrásanyagot feldolgozó monográfiája (Bruxelles, 1930), amely vonckista, azaz demokratikus megközelítésben ad alapos és korszerű áttekintést a 18. század végi belga társadalomról, nemzetközi összefüggésekbe ágyazva mutatva be annak politikai irányzatait. A vizsgált korszak liberális unionista interpretációját Pierre Nothomb Jean-Baptiste Nothombról megjelentetett monográfiája (Bruxelles/Paris, 1931) szolgáltatja, s teszi teljesebbé a két világháború közötti historiográfiai összképet.

A vizsgált periódus hangsúlyos tendenciáját jelentette a külpolitika kutatásának előtérbe kerülése. A belga diplomáciatörténet-írás jelentős alkotásaként jelent meg André De Ridder „*La crise de la neutralité belge de 1848*” című munkája. A 45 oldal terjedelmű kiváló bevezető tanulmányt követően az unionista liberális pragmatikus vonalvezetését követő kötet (Bruxelles, 1928) 258 dokumentumot tesz közzé, s ezzel meghatározó fontosságú forráspublikációként szolgál a mai kutató számára is. A belga külügyminiszter és a legjelentősebb állomáshelyeken tartózkodó követei közötti levelezés átfogó betekintést kínál a szerző által „*válságnak*” minősített 1848-as tavaszi forradalmi időszakba, és részletesen felvázolja a február-április közötti hetekben a semlegességet több irányból veszélyeztető külpolitikai tendenciákat.

A De Ridder által elindított folyamat következő állomása Eugène de Ligne herceg „*Souvenirs et portrait 1830-1856*” című visszaemlékezése. A jelentős forrásértékű, személyes történetekkel és értékelésekkel hitelesített memoár (Bruxelles, 1930) az 1849. forradalmi radikalizmusától megrettenő, és a püsi ultramontán kurzushoz menekülő egykori mérsékelt liberális politikus állás-

pontját jelenítette meg. Kortárs külföldi főszereplőkről készített rövid portréi saját pályáját kronológiailag követő sorrendben ábrázolják I. Vilmos, Palmerston, Guizot, Lamartine, Bastide, Cavaignac, IX. Pius, Károly Albert és II. Sándor szerepét. A kötet fejezetei olyan töredékes korrajzzá állnak össze, amely bevilágítást nyújt a titkos és bizalmas politikai játszmákba és diplomáciai műhelyekbe. Eugène de Ligne herceg (1804-1880) pályafutását Albert de Ligne dolgozta fel. A klasszikus diplomáciatörténet tárházát felvonultató monográfia (Bruxelles, 1940) bőségesen idéz a levéltári forrásokból, s az olvasóhoz emberileg is közelbe hozza főhősét. A szerző értékrendjét, irányultságát egyébként pontosan jelzi, hogy a kiadvány előszavának megírására Louis de Lichterfelde gróftól kérték fel. A belga külpolitika további fontos részleteire hívta fel a figyelmet Jules Garsou „*Les relations extérieures de la Belgique (1839-1914)*” című rövid terjedelmű, de a fő tendenciákat pontosan felvázoló s a súlypontokat helyesen megragadó vázlatos áttekintése (Bruxelles, 1946), valamint Fleury de Lannoy gróf „*Histoire diplomatique de l'indépendance belge (1830-1839)*” című, ugyancsak rövid terjedelmű összefoglalója (Bruxelles, 1948).

A különböző ideológiai irányzatokat egységbe terelő domináns unitárius történet szemlélet mellett a „*periférián*” folyamatosan jelen volt a vallon megközelítés. Émile Jenissen már 1913-ban megjelentette Liège-ben „*Le mouvement wallon*” című tanulmánykötetét, Elie Baussart (a vallon mozgalom markáns alakja, a „*nagy regionalista*”) 1920-ban útjára bocsátotta „*Terre wallone*” című folyóiratát.⁴ A frankofon Belgium ellenhatásaként az 1930-as években megindult a flamand emancipáció nagy hulláma is. Közvetlen előkészítéseként 1926-ban zajlott le a flamand filológusok 8. kongresszusa, ahol sor került Hendrik J. Elias történelmi jelentőségű fellépésére. A flamand identitás nagy fejlesztőjének, a flamand mozgalom filozófiája megalkotójának megalapozó munkálata 1932-ben jelent meg Courtraiben „*Inleiding tot de geschiedenis der Vlaamse Beweging*,” majd 1963-1965-ben Antwerpenben „*Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*” címmel. Elias kiemelkedő jelentőségű partnerének bizonyult az intellektuális vonulatot, a kulturális és a filozófiai alapokat hangsúlyozó, valamint a szocio-pszichológiai faktort vizsgálódásainak középpontjába állító Max Lamberty, akinek „*Philosophie der Vlaamse Beweging en der overingen stroomingen in België*” című műve 1933-ben látott napvilágot.⁵

A II. világháború után

A második világháború felerősítette a belga nemzet Németországgal szembeni félelmét, és a külfölddel szembeni kiszolgáltatottság általános érzését, ami történelmi és külpolitikai gondolkodásában a francia orientáció felerősödését, valamint a pirenne-izmus újabb reneszánszát váltotta ki.

A 19. századi belga történelemnek a II. világháborút követő ábrázolásában sajátos és megkülönböztetett helyet foglal el a pirenne-izmus megszállott köve-

---

⁴ vö. HASQUIN (1981): 147. 150.

⁵ vö. GUBIN (1979): 11-12.

tője Georges-Henri Dumont (Zottegem, 1920 --) a Belga Királyi Akadémia tagja, 1965 és 1973 között a belgiumi francia közösség kormánya kulturális minisztériumának vezetője. A szaktörténeti kutatásokra kevésbé vállalkozó, de a közvélemény alakítása szempontjából felettebb hatékony tudományos népszerűsítő munkássága több korszakot ível át. Nevéhez fűződik a belgiumi 1848-as fejleményekről készült napjainkig legjelentősebb, „*Le miracle belge de 1848*” címmel 1948-ban, Brüsszelben megjelent monografikus igényű feldolgozás. Az 1848 (és 1831) gloire-ja bűvöletében megszületett, a liberális unionizmus értékrendjéből táplálkozó mű értékállóságát jól jelzi 2002. évi újrakiadása. Hasonló karriert futott be az „*Histoire des belges*” című háromkötetes (Bruxelles, 1956), minimális változtatásokkal és kiegészítéssel „*Histoire de la Belgique*” címmel 2000-ben, Brüsszelben újra kiadott politikatörténeti vállalkozása. A Dumont iránti töretlen igényt mutatják további, a belga dinasztia történetét feldolgozó, s annak tagjait I. Lipótól I. Baudouinig bemutató köteteknek, illetve Brüsszlelről megjelent és képekkel bőségesen illusztrált különböző feldolgozásainak, avagy Hans Memlingről és Marie de Bourgogne-ról készült monográfiáinak sikerei.

A II. világháborút követő években bontakozott ki az új történetész generáció tevékenysége, melynek során több műhely párhuzamos működése serkentette és színesítette a belga historiográfiát. Meghatározó szerepet játszott e folyamatban Bartier és Stengers a Brüsszeli Szabadegyetem, Haag és Aubert a Leuveni Katolikus Egyetem, Simon a Brüsszeli Saint- Louis fakultás, valamint Dhondt a Genti Katolikus Egyetem professzora. Az 1960-as évektől meghatározó mértékben erősödött fel a képzésben a szociológiai vonás. A megújulásban elsősorban a Brüsszeli Szabadegyetem járt az élen, de hamarosan követte a tendenciát a Leuveni Katolikus Egyetem is, s a „szocio-politika” szellemében, a regionális, nemzeti, szociológiai és ideológiai dimenziókat mesterien ötvözve működött Cordewiener Liège-ben.

A brüsszeli iskola doyenje John Bartier (Leek, 1915–1980), a társadalom- és a politikai tudományok karán oktató liberális brüsszeli professzor „*Théodore Verhaegen, la franc-maçonnerie et les sociétés politiques*” című tanulmányával (Bruxelles, 1963-1964), majd az azt követő évben a belga munkáspártok történetét a nemzetközi munkásmozgalom közegébe beágyazó monográfiájával tette le névjegyét. Ezzel párhuzamosan bontakozott ki a pirenne-i tradíció érvényességét megkérdőjelező Jean Dhondt (Gentbrugge, 1915-1972) irányítása mellett a munkásmozgalom genti műhelyének tevékenysége (vö. „*Histoire de la Belgique.*” Paris, 1968). Ugyancsak Bartier nevéhez fűződik Belgium 1848-ban betöltött európai szerepének bemutatása „*Belgique in 1848 dans le monde, le printemps des peuples*” címmel, Dumont hasonló témájú alapmunkájával azonos évben (1948), Párizsban megjelent könyvével.

Dumont és Bartier külpolitika-történeti munkálatai ráirányították a szakma figyelmét a téma fontosságára, második világháborút követő különleges aktualitására. Bartier brüsszeli tanítványa, Raynald de Briey gróf „*Un home politique du XIXe siècle. Le comte Camille de Briey (1799-1877)*” című, a liberális-katolikus unionizmus örökségével teljes mértékben azonosuló, ám az antiklerikális libe-

ralizmust határozottan elvető monográfiája (Viex-Virton, 1967) egy kiemelkedő képességű diplomata pályafutásán keresztül avatta be olvasóit a 19. századi belga külpolitika olykor rendkívüli dilemmáiba, s mindenekelőtt I. Lipót elfogadását elfogadva, olykor dicsőítve rekonstruálta annak szellemiségét és fő tendenciáit. Egy évvel később publikálta Marime Delsemme „*Quelques aspects sociaux de la carrière diplomatique*” című úttörő jelentőségű tanulmányát (Bruxelles, 1968), amely a korabeli modern szociológiai szempontokat és újszerű megközelítéseket alkalmazva először vázolta fel az újonnan megalakult belga állam diplomáciai testületének létrejöttét, s mutatott rá a szerveződésében, majd működtetésében érvényesülő társadalmi-politikai összefüggésekre, illetve sajátosságaira az 1831-1850 közötti időszakban. Az említett munkálatokhoz kapcsolódva adta ki Horst Lademacher „*Die belgische Neutralität als Problem der europäischen Politik 1830-1914.*” című jelentős terjedelmű könyvét (Bonn, 1971). A belga historiográfiába szervesen illeszkedő monográfia a legapróbb részleteket mozaikkockaszerűen egymáshoz illesztő aprólékos rekonstrukciókkal és igen határozott vonalvezetéssel jelölte ki a 19. századi belga külpolitika markáns és meghatározó tendenciáit. Az elemzések közül kiemelkedik a londoni szerződés megszületésének alapos, a folyamat belpolitikai és diplomáciai részleteit, összefüggéseit árnyaltan ismertető bemutatása.

A belga történetírás 1950-1960-es éveinek, a kereszténydemokrácia európai diadalútjának megindulásával összhangban álló meghatározó vonulatát jelentette a liberális-katolikus iskola „nagy generációja”, Henri Haag, Kurt Jürgensen, Emile Lamberts, Roger Aubert és Rudolf Rezsőházy porondra lépése. Mintegy felvezetésükként jelent meg Guyot de Mishaegen „*Le Parti Catholique Belge de 1830 à 1884*” című munkája (Bruxelles, 1946), amely nélkülözhetetlen alapismerteteket felvázoló, és fontos részletekbe menő finom elemzéseket tartalmazó összegzésnek tekinthető a belga politikai katolicizmus története feltárásában. Henri Haag „*Les origines du catholicisme libéral en Belgique (1789-1839)*” című, nemzetközi összevetésben is historiográfiai jelentőségű monográfiája (Louvain, 1950) a liberális katolicizmus tanulmányozásának komoly eszmetörténeti eligazítást nyújtó, és ismereteinket megalapozó nélkülözhetetlen kézikönyve, amelynek megjelenése a leuveni iskola nyitányát szimbolizálta. Az ő munkáitaira támaszkodva készítette el Rudolf Rezsőházy „*Origines et formation du catholicisme social en Belgique 1842-1909*” című, a keresztényszocializmus belgumi eredetét és korai történetét feltáró monográfiáját (Louvain, 1958). A folyamat további kiteljesedéseként bontakozik ki Emiel Lamberts munkássága. A leuveni katolikus egyetem professzorának „*Kerk en liberalisme in het bisdom Gent (1821-1857). Bijdrage tot de studie van het liberal-katholicisme en het ultramontanisme*” című munkája (Louvain, 1972) a liberális katolicizmus és az ultramontán irányzat kelet-flandriai fellelegvárában lejátszódó folyamatok hatalmas forrásanyagra támaszkodó pontos és részletes rekonstruálásával a leuveni iskola modellértékű művét alkotta meg. A leuveni iskola szellemiségéhez szervesen kapcsolódva Kurt Jürgensen „*Lamennais und die Gestaltung des belgischen Staates*” című monográfiája (Wiesbaden, 1963) a liberális-

katolicizmus európai ősatyjának a független belga állam megszületésében játszott meghatározó szerepét tárja fel, s a belgiumi folyamatoknak a francia teoretikus gondolkodásában tetten érhető visszahatását mutatja ki úgy, hogy egyben a vizsgált politikai-filozófiai irányzat történetének a nemzetközi szakirodalomban kiemelkedő helyet elfoglaló kézikönyvét alkotja meg.

Önálló fejezetként indokolt szólni Aloïs Simon munkásságáról. A brüsszeli Saint-Louis fakultás professzora a vizsgált korszak kiemelkedő személyisége, központi helyet elfoglaló történésze volt, aki a belga katolikus egyház és a politikai katolicizmus történetének kutatójaként alapvető munkák sorát publikálta. „*Le cardinal Sterckx et son temps (1792-1867)*” című, a legendás mecheleni érseket középpontba állító, historiográfiai jelentőségű kétkötetes vállalkozása (Wetteren, 1950) a belga egyház-történet, s a belga történelem kézikönyveként a liberális katolicizmus nemzetközi szakirodalmában is kiemelkedő helyet foglal el. Tematikusan ehhez a kötethez kapcsolódik „*Évêques de la Belgique indépendante 1830-1940*” című katalógusa (Leuven/Louvain-Paris, 1961). A püspökök lexikonját is tartalmazó forrásdokumentáció jegyzőkönyveiből, s az azokban rögzített érvelésekből szinte kibomlik a 19. századi belga történelemben döntő szerepet játszó püspöki konferencia munkájának, döntéshozatalának folyamata. Ugyancsak nagy jelentőségű „*Le parti catholique belge 1830-1945*” című rövid és tömör, alapvető teoretikus kérdésfeltevéseket és megállapításokat tartalmazó, a további kutatások szempontjából irányadó könyve (Bruxelles, 1958) valamint az ugyanebben az évben, Brüsszelben megjelent „*Aspect de l'unionisme 1830-1857*”, illetve „*Le catholicisme libéral belge*” című tanulmánya.

Az 1970 utáni „kortárs” periódus

Belgium legújabb kori történelmének a történetírás belső differenciálódását is felgyorsító meghatározó jelentőségű állomását jelentette az alkotmány 1970-ben végrehajtott, az unitárius állam végét jelentő revíziója. A módosítás eredményeként bekövetkezett történelmi horderejű változás lényegét ragadta meg a miniszterelnök Gaston Eyskens, amikor február 18-án elmondott beszédében leszögezte: „*az unitárius állam, akárcsak az annak struktúráját és működését szabályozó törvények az új tények által megszűntek létezni.*”⁶ A külső fenyegetés elmúlása, valamint a nyugat-európai integráció kiteljesedése a belga közvélemény gondolkodásában alaposan elerőtlenítette az 1830-31-ben megteremtett semleges és független, liberális-katolikus alapokon működő nemzetállam aktualitását, és visszamenőlegesen is sokakban megkérdőjelezte alapértékeinek történelmi érvényességét. Az átalakuló történelmi-nemzetközi környezet, s a radikálisan változó nemzettudat maga után vonta a múlt újszerű megközelítéseit, a historiográfia divergáló tendenciáinak felerősödését. Napjainkig markánsan érvényesültek ugyanakkor a klasszikus belga történelmi tradíciók és értékek

---

⁶ vö. HASQUIN (1981): 80. ill. DELPÉRÉE, Francis: *La Constitution de 1830 de 1830 à nos jours, et même au-delà*. Bruxelles, 2006. 49.

ápolására és továbbéltetésére irányuló törekvések is, melyek mindenekelelt a pirenne-izmus szellemiségét őrző dumont-i alapmunkák megismételt kiadásainak népszerűségében mutatkoztak meg. A korszak profilját egyre inkább meghatározó tendenciának azonban egyértelműen a flamand és a vallon irányzat dinamikus kiteljesedése bizonyul.

A flamand történetírás elsősorban Leo Picard, Jean Stengers, Lode Wils, Els Witte, Elias Gubin nevével jellemezhető kibontakozása természetesen korábbi előzményekre nyúlik vissza. Nagy feltűnést kiváltó „*Geschiedenis van de Vlaamse en Grootnederlandse Beweging*” című munkáját (Antwerpen, 1942) követően Picard szocio-ökonómikus elemek alkalmazásával vizsgálta a szocializmus eszméjének terjedését a flamand munkásmozgalomban (1963), Jan Craeybeckx (1978) pedig a „*flamangatisme*” demokratikus elemeit, aspektusait rehabilitálta.⁷ A flamand eszmeiség dinamikus terjedését mutatta Maurits De Vroede „*De Vlaamse Beweging in 1855-56*” (Bruxelles, 1960), illetve „*Le mouvement flamand en Belgique*” (Anvers, 1975) című munkája, mint ahogy ebben az irányban hatott Maurits Van Haegendoren „*De Vlaamse Beweging nu en morgen*” (Hasselt, 1962) és Dirk Wilmars „*Le probleme belge. La minorité francophone en Flandre*” (Anvers, 1968) című könyve. A flamandizmus történetének fontos korszakhatárát jelenti az „*Encyklopedie van de Vlaamse Beweging*” címmel kiadott monumentális összegző feldolgozás (1973-75).⁸

Az alapozó munkálatok szerves részeként indult az 1950-60-as években a „*katolikus flamandofon*” Lode Wils (1929, Antwerpen) kiemelkedő, komoly szintézisek megalkotásában kicsúcsosodó munkássága. A leuveni egyetemi professzor számára a flamand a demokratikus katolikus szinonimáját jelentette, felfogása szerint az 1840-60-as években a „*flamangatisme*”, a katolicizmus és a demokrácia egymástól elválaszthatatlan értékeket fejeztek ki, s a flamand mozgalom katolikus kötődését hangsúlyozta „*De politieke oriëntering van de Vlaamse Beweging 1840-1857*” című feldolgozásában is. (Anvers, 1959) „*Honderd jaar Vlaamse Beweging. Geschiedenis van het Davidsfonds tot 1914*” című korszakos jelentőségű monográfiájában (Leuven, 1977) bemutatta a brabanti forradalom s a hollandellenes mozgalom flamand származású főszereplőit, áttekintette a flamandok szerepét a belga fejlődésben a 19. első felében, elsősorban 1840 után, és mindenekelelt ismét csak erős katolikus karakterét hangsúlyozva vázolta fel a flamand mozgalom fejlődését az irodalom, az egyház és az oktatás területén.⁹

A kibontakozó flamand iskola liberális irányzatát képviselte Jean Stengers. A brüsszeli egyetemi tanár „*La Belgique de 1830 une „nationalité de convention?”*” című, a flamand entitás történetét a független belga állam kezdetéig visszanyúlva vizsgáló tanulmányában (Charleroi, 1981) megállapította, hogy 1830-at követően a franciák Belgiumot sokáig „*tiszta nemzetiség nélküli területnek*”, Franciaország természetes részének tekintették, és megkérdőjelezték létjogosultsá-

---

⁷ vö. GUBIN (1979): 12. 141. 13.

⁸ vö. GUBIN (1981): 14-15. 140.

⁹ vö. GUBIN (1979): 24-25.

gát. Az ellenséges és fenyegető légkörben az unitárius nemzetállam életképességének hangsúlyozása, évszázadokra visszanyúló gyökereinek feltárása és ábrázolása valódi patrióta kötelességnek számított, holott a flamand érvelés egyik alaptézisét megfogalmazó szerző szerint a múlt valójában a városok és a fejedelemségek történelmének mennyiségi összeadását, vallonok és flamandok egymás mellett élését, s nem pedig valamilyen nemzeti egység minőségi megjelenését jelentette. Stengers elismeri ugyanakkor, hogy az 1830-as nagy nemzeti lelkesedés, s a patrióta forradalom olvasztó kemencéjében az etnikai és a regionális különbségek feloldódtak, melyek helyén a holland és a francia fenyegetéssel szembeni öndefiníció, valamint a korszerű liberális-katolikus alkotmányosság, a sikeres gazdasági modernizáció, illetve az európai küldetés elemeire épülő új és folyamatosan erősödő önbizalomtól áthatott nemzeti identitás bázisán kiteljesedett az alkotmányos monarchizmus integráló étosza. A társadalom gondolkodásában a belga jelleg, a belga nép eszméje dominált, a flamand és a vallon identitás csak sokkal később jelentkezett.

A flamand etnikum történetének demokratikus hagyományait és értékeit tárta fel Eliane Gubin „*Bruxelles au XIXe siècle: berceau d'un flamangatisme démocratique (1840-1873)*” című monográfiája (Brussel, 1979). Elemzése során szerző különös hangsúlyt helyezett annak ismertetésére, miszerint a belga függetlenséggel egyidős flamand kérdés a nacionalizmusok felemelkedésével jellemezhető korabeli európai kontextus szerves részét képezi, s a 19. század első felében nem a belga történelem domináns akcentusát, sokkal inkább annak sajátos szociális vetületét jeleníti meg. „*D'une histoire nationale à l'autre: à propos de l'historiographie du mouvement flamand en Belgique*” című tanulmánya (Charleroi, 1981) a legapróbb részletekre kiterjedő, s egyben a meghatározó tendenciákat kiemelő átfogó áttekintést nyújt a „*nagy nemzeti történetírás árnyékában*” kibontakozó flamand historiográfiáról.

A flamandok történelmével foglalkozó kutatási eredmények szintetikus összegzése szándékával jelent meg Els Witte koordinátori irányítása mellett az „*Histoire de Flandre des origines à nos jours*” című (Brussel, 1983), a Flandria történetét „*a régió bölcsőjétől*”, azaz a koraközépkortól napjainkig bemutató tudományos kézikönyv. A 19. századot – az ipari-kapitalista társadalomba vezető európai átmenet radikális átalakulási folyamatának élén haladó Belgium részét alkotó – Flandria elszegényedéseként értelmező főszerkesztő tartózkodott a politikatörténeti ismertetésektől, s a flamand kérdés megértését keresve a társadalom- gazdaság- és művelődéstörténeti struktúrák elemző bemutatására helyezte a hangsúlyt, különös tekintettel a szociális kérdés alakulására. A nemzetiségi/etnikai összefüggéseket, az öncélú és konfrontatív beállításokat következetesen kerülő, minden romantikus elfogultságtól mentesen megvilágító ábrázolásai plasztikusan mutatják be az 1830-as években kiteljesedő „*elfranciásodás*”-sal szemben az 1840-es évek elején meginduló flamand mozgalom szocio-ökonómiai, illetve politikai és kulturális összetevőit, továbbá szerveződésének és működésének első állomásait.

A flamand iskola kibontakozásával párhuzamosan zajlott le a vallon irányzat, mindenekelőtt Léopold Génicot, Paul Harsin, Hervé Hasquin, Jean Lejeun nevéhez kötődő karakterisztikus önállósodása. A folyamat felgyorsításában kulcsszerepet

játszott Paul Harsin (Liège, 1902-1983) a Belga Királyi Akadémia tagja. A liège-i egyetem történész professzora, számos nagyformátumú monográfia szerzője, a hercegség középső- és újkori történetének megírója (ld. „*Liège et la révolution de 1830*” Bruxelles, 1930, illetve „*La révolution liègeoise de 1789*” (Bruxelles, 1954) 1981-ben megjelent tanulmányában határozottan szembefordult a klasszikus belga nemzettudattal egyenértékű juste-izmus és pirenne-izmus hagyományával, és elutasította az 1830-ban megszületett belga unitárius nemzetállamot szerinte idealizáló felfogást. Elődjeit bíráló szenvedélyes meggyőződéssel vallotta, miszerint „*a történész és a professzor foglalkozása nem abból áll, hogy a patriotizmust tanítsa*”, és igazi feladatát a valóság egyszerű megismertetésében jelölte meg. A szerinte kizárólag a katonai gloire kultuszát és a politikai ambíciók felerősítését szolgáló, a múltat glorifikáló, az elődöket egyoldalúan dicsőítő, valamint a szomszédokkal ellenségesen szembe forduló magatartás – „*mint ahogy az korábban oly sokszor megtörtént*” – ugyanis az esetleges látványos rövidtávú sikerek ellenére perspektivikusan a társadalom erejének csökkenéséhez vezet, s az ilyen típusú nacionalizmus eltéríti a történelmet és annak tanítását „*a mértéktartás és a megértés sajátos értékétől, erényétől.*”¹⁰

1973-ban publikált tanulmányában Robert Demoulin¹¹ ugyanakkor azt emelte ki, hogy a francia-vallon kultúra a holland elnyomással szembeni küzdelem erődjét, a vallon-liège-i ellenzék az ellenállás legerősebb motorját, a vallon önkéntesek serege pedig a forradalom derékhadát képezte. Utalt arra, hogy bár a hivatalos politika szférájában a vallon-flamand ellentét gyakorlatilag nem jelent meg, a gazdaságban nagyon is élénken, olykor drasztikusan mutatkoztak a strukturális és érdekellentétek. A vallon föderalizmus nem fogalmazódott meg markáns tendenciaként, csendes hívei azonban marginális pozíciójuk ellenére is jelen voltak a különböző szintereken.¹²

Mivel a második világháborút követő flamand feldolgozások és megközeleltetések egyes vallon szerzők szerint egyenesen elbagatellizálták Vallónia létét és a belga történelemben játszott szerepét, „*méltó válaszként*” az 1950-60-as években sorra jelentek meg a vallon területek fontosságát, Liège, Namur, Hainot, Luxemburg tartomány, s a jelentős vallon városok (Tournai, Charleroi, Namur, Arlon, Mons) történetét bemutató munkák. Közülük is kiemelkedett Jean Lejeune „*La principauté de Liège*” című monográfiája. (Liège, 1948) Különös jelentőséggel bírt ugyanakkor az első vallon szintézisként „*La Wallonie. Le Pays et les Hommes*” címmel Lothe és Hasquin szerkesztésében 1976-ban megjelent enciklopédia.¹³

A vallon iskola kiemelkedő képviselője Léopold Génicot, a Belga Királyi Akadémia tagja, a genti katolikus egyetem professzora volt. „*Histoire de Belgique*” című kötetével (Bruxelles, 1961) a későbbi kutatásait előkészítő alapvetést végezte el. Igazi nagy horderejű vállalkozásának a személyes irányításával és szerkesztésében,

---

¹⁰ HASQUIN (1981): 8.

¹¹ Id. DEMOULIN, Robert: *Unification politique, essor économique (1794-1914)*. IN: GENICOT, Léopold (szerk): *Histoire de la Wallonie*. Toulouse, 1973.

¹² GÉNICOT, Léopold (szerk.): *Toulouse*, 1973. 319-327.

¹³ Vö. HASQUIN: 1981. 11. 344.

a frankofon országokat bemutató sorozat részeként, s az *Univers de la France et des pays francophones* kiadásában (Toulouse, 1973) megjelent „*Histoire de la Wallonie*” című kötet tekinthető. A vallon történelemről teljes áttekintést nyújtó vállalkozásban az 1794 és 1914 közötti periódust feldolgozó Demoulin mellett a „*Les naissances de la Wallonie (1914-1972)*” című tanulmány szerzője, a namuri Notre-Dame és a brüsszeli Saint-Louis egyetemi fakultás professzora, André Boland játszott kiemelkedő szerepet, míg maga a szerkesztő az „*Entre l'Empire et la France (de 925 à 1429)*” című fejezetet készítette el. Bevezetőjében Genicot leszögezte, hogy a nyelvében és kultúrájában évszázadokon át francia, Franciaországgal szomszédos régiót alkotó, s Európa latin részéhez tartozó Vallónia múltja nem értékelhető csupán belga perspektívában. A mindenfajta determinizmustól mentes megközelítés igényét aláhúzva a kötet célját a tartomány eredetének és gyökereinek felfedezésében határozta meg, mivel meggyőződéssel hirdette, hogy a vallon társadalom mindenekelőtt múltjára alapozva teremtheti meg jövője garanciáját. A közösségi identitás megerősítésének szempontjait szem előtt tartva, s az emancipálódás melletti elkötelezettséghez morális fogódzókat adva fontosnak érezte ugyanakkor olvasóit emlékeztetni arra is, hogy a rendkívül gazdag ásványkincseire és a kontinens legfejlettebb ipari kapacitására támaszkodó Vallónia a 19. századi belga fejlődés motorja volt ugyan, önálló civilizációs eredetét és különálló etnikai sajátosságait azonban a sajátos történelmi körülmények között nem fogalmazhatta meg nyilvánosan.

A legendás emlékű Elie Baussart utódjának tekintett Hervé Hasquin (Charleroi, 1942 –), a brüsszeli szabad egyetem professzora és rektora, jeles gazdaság-, társadalom- és vallástörténészé ugyancsak határozottan vitába szállt az unitárius belga nemzetfelfogással, s a 19. században létezett és a kortárs társadalom elsöprő többsége által elfogadott nemzeti egység érvényességét visszamenőlegesen megkérdőjelezve ugyancsak a „*regionális bázisok összességében*” határozta meg a belga jelenség lényegét. (Charleroi, 1981) A forradalom 150. évfordulója alkalmából, „*Historiographie et politique. Essai sur l'histoire de Belgique et de Wallonie*” címmel (Charleroi, 1981) megjelent kötet előszavának írója, Felix Rousseau a szerkesztő Hasquint, mint a Vallónia történetét elsőként oktató profeszszort méltatta. „*Le mouvement wallon: une histoire qui rest à écrire*” címmel közölt tanulmányában utóbbi hangot adott azon reményének, hogy a vallón tartományok történetének korszerű vizsgálata végül elvezet a közös múlt jobb megértéséhez, és ismételten visszautasította azt az általa történelemhamisítással egyenértékűnek nevezett állítást, miszerint a vallonok romanizált germánok lennének. Hasonló céllal és tartalommal jelentette meg Hasquin „*Histoire et historiens depuis 1830 en Belgique*” (Bruxelles, 1981) illetve „*Historiographie et politique en Belgique*” (Bruxelles-Charleroi, 1996) című kötetét.

A különböző irányokból és megközelítésekből kezdeményezett intenzív belga történész vita egymásra kölcsönösen ható munkálatainak eredményeként a 20/21. század fordulójához közeledve markánsan kirajzolódtak a 19. századi belga történelem alapkérdéseit újragondoló és újraértelmező, az új, korszerű nemzeti identitás megeremtését előmozdító koncepciók körvonalai. Említett folyamat fontos ál-

lomását jelentette Marie-Thérèse Bitsch „*Histoire de la Belgique*” című, friss szemléletet, szocio-gazdasági szempontokat érvényesítő monográfiája (Hatier, 1992). Ugyancsak a 19. század modern interpretációjához járul hozzá az Andrée Despy-Meyer szerkesztésében, s többek között Stengers és Gubin közreműködésével, „*Frère-Orban et le libéralisme politique*” (Bruxelles, 1996) címmel, a Les Archives libérales francophones és a Brüsszeli Szabadegyetem közös gondozásában megjelent tanulmánykötet. A korszerű monográfiák tárházát gazdagítja Xavier Mabilille „*Histoire politique de la Belgique. Facteurs et acteurs de changement*” (Bruxelles, 2000) című, színes térképekkel illusztrált, s a pártok fejlődését a nemzetközi komparatiztika módszereinek alkalmazásával bemutató feldolgozása.

A belga forradalom 2005-ös jubileumi éve alkalmából jelent meg a korábbi évtizedek kutató- és feldolgozó munkálatai eredményeire támaszkodó, a jelenkori belga történész szakma legjelentősebb képviselői közreműködésével megszületett összefoglaló monográfia. A „*Nouvelle Histoire de Belgique*” című kétkötetes szintézis (Bruxelles) egyik főmunkatársa, a „*La construction de la Belgique 1828-1847*” című fejezet szerzője Els Witte, a brüsszeli Centre de l'étude interdisciplinaire létrehozója (1977) és igazgatója, a Belga Királyi Akadémia tagja tanulmánya a tudománypolitika, a szociológia, a társadalompszichológia és az antropológia szempontjait és eredményeit egyszerre alkalmazza. Interdiszciplináris komplexitásra törekvő feldolgozása teljes áttekintést nyújt a vizsgált korszak forrásairól, és szakirodalmáról, tartalmazza a kormányok listáját és összetételét, s részletes kronológiai áttekintéssel is szolgál az olvasónak. A Brüsszeli Szabad Egyetemnek a flamand mozgalom liberális vonulatát és szociológiai irányzatát megtestesítő, s az újszerű flamand identitást a klasszikus belga tradíció értékeivel összeegyeztetni, utóbbiakat megújítani képes professzora „*De Belgische radikalen: brugfiguren in de democratische beweging (1830-1847)*” címmel 1977-ben megjelent tanulmányában a vizsgált korszak szocio-ökonómiai háttérét rajzolta meg. Megállapította, hogy az 1830-ban hatalomra jutott tulajdonos osztályok, az arisztokrácia, a nagybankok, a nagykereskedők, illetve a mezőgazdasági és az ipari felsőosztály együttműködő képviselői tudatosan osztoztak a politika és a gazdaság stratégiai pozícióin, míg velük szemben a középpolgárság, a kispolgárság, a kisnemesség és a dolgozó osztályok hangadói fogalmazták meg emancipációs törekvéseiket. Négy évvel később Jan Craeybeckx-szel közösen megjelentetett „*Politieke geschiedenis van België sinds 1830*” című kismonográfiája (Atwerpen, 1981) immár az új- és legújabb kor egészére kiterjesztve érvényesítette a fent említett szempontokat. Az ugyanebben az évben publikált, „*Aperçu des études consacrées aux partis*” című tanulmánya szintúgy a szociális elem következetes előtérbe állításával vizsgálta a (liberális, katolikus, szocialista) politikai pártok létrejöttét, fejlődését és szerepét a belga történelem alakításában, miközben többek között arra megállapításra jut, hogy azok megalakulásában a flamand vagy a vallon elem semmiféle szerepet nem játszott. A belga historiográfia különösen értékes kiadványa „*Histoire de Flandre des origines à nos jours*” című monográfiája (Bruxelles, 1982), valamint a Harry Van Velthovennel közösen megírt „*Langue et politique. La situation en Belgique dans une perspective historique*” című, új megközelítéseket, kérdésfeltevéseket, válaszokat és értelmezéseket megfogalmazó szociolingvisztikai munkája. (Bruxelles, 1999)

A jubileumi szintézis ugyancsak fontos fejezetét képezi Éliane Gubin és Jean-Pierre Nandrin közös munkája, a „*La Belgique libérale et bourgeoise 1846-1878*” címet viselő, a Rogier–Frère-Orban kormány 1848-49-ben megvalósított demokratikus szociális reformpolitikáját, a liberális-katolikus alap megújítására irányuló törekvéseket méltató összefoglaló.

A belga alkotmány megszületésének 175. évfordulója alkalmából jelent meg Francis Delpérée „*La Constitution de 1830 à nos jours, et même au-delà*” című munkája. Szerző „*az egészségesen egoista és realista*” belga politikai mentalitás produktumának nevezett dokumentum elemzését követően napjainkig nyomon kíséri annak változásait, és behatóan elemzi legfontosabb módosításait, mint például a választójogi törvény demokratizálódási folyamatát alkotó 1893-as, 1921-es és 1948-as megreformálását, mindenekelőtt pedig a föderalizmus, illetve a decentralizáció feltételeit 1970-ben illetve 2001-ben megteremtő revízióját.

A belga sajtó története a belga történetírásban

A 19. századi belgiumi sajtó a belpolitikai fejlődés szerves részét képezte. Meghatározó jelentőségű fóruma és formálója volt a belga unionizmus kialakulásának valamint az új alkotmányos rendszer elfogadtatásának és kiteljesedésének. Nyilvánosságot biztosított a belső ellentétek artikulálódásához, az eltérő vélemények megismertetéséhez és ütköztetéséhez, ám a rivalizálás kiteljesedésének előmozdításán túl (különösen az 1848-as európai forradalmi hullám kibontakozása idején) pozitív szerepet játszott a politikai irányzatok közötti konszenzus, a nemzeti egység megteremtésében is.

A belga sajtótörténeten belüli tájékozódás kiindulópontjául Romain Van Eeno és Arthur Vermeersch „*Bibliographisch repertorium Van de Belgische Pers 1789-1904*” címmel Leuven/Louvain-Párizsban megjelent, a „*Centre Interuniversitaire d'Histoire Contemporaine/Interuniversitaire Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis*” című kétnyelvű forráskiadvány-sorozat 23. füzeteként 1962-ben publikált munkája szolgál. A kutatót könnyen áttekinthető szerkezetben eligazító bibliográfiai feldolgozás alfabetikus sorrendet alkalmazva különböző bontásokban, több dimenzióban rekonstruálja a belga sajtó struktúráját. Általános repertóriumot tartalmazó része a belga sajtótörténet forrásait tekinti át, majd az évkönyvek, almanachok, speciális periodikák (különböző választási: parlamenti, helyhatósági összefoglalások), illetve módszertani tanulmányok követik egymást. A szerkesztők megkülönböztetik az országos, tartományi és a lokális szintű kiadványokat, és politikai pártjelleg (liberális, katolikus, szocialista) szerint is differenciálnak, miközben valamennyi fejezethez bőséges szakirodalmat mellékelnek a teljesség igényével. A nagyjelentőségű közös vállalkozást sokban előkészítő előzményként 1958-ban jelent meg Vermeersch „*De Structuur van de Belgische Pers 1830-1848. – Bijdragen tot de geschiedenis van de Belgische Pers 1830-1848*” című, rövid történeti bevezetővel ellátott feldolgozása, amely a különböző irányzatokat elkülönítve és politikatörténeti beágyazottságukban, árnyaltan és lényegre törően elemzi az egyes lapokat.

A belga sajtótörténet teljes áttekintése igényével készült első feldolgozást André Warzée jelentette meg 1845-ben „*Essai historique et critique sur les journaux belges*” címmel. A hatalmas anyagot megmozgató, igazi alpmunkának minősülő, a 17. századi kezdetekig visszanyúló vállalkozás tartományonkénti bontásban, azon belül pedig városonként haladva, s a sajtótermékeket kronologikus sorrendben rendszerezve tekinti át a teljes francia és holland korszakot, valamint a belga korszak első évtizedét úgy, hogy az orgánumok szerkesztőiről, kiadóiáról és főmunkatársairól is részletes tájékoztatást ad. Ugyancsak a 17. század kezdetéig visszatekintve s az 1840-es évekig végig követve rajzolja meg a belga sajtótörténet ívét Philip Bourson „*Histoire de la presse*” című, a Patria Belgica nemzeti enciklopédia III. kötetében 1875-ben megjelent tanulmánya. A felsorolt művekhez további alpmunkaként kapcsolódik Lionel Bertelson „*Dictionnaire des journalistes-écrivains de Belgique*” (Bruxelles, 1960) című, a szerkesztőkről és a lapalapítókról, továbbá a főmunkatársakról hatalmas tényanyagot felvonultató lexikonja, valamint „*La presse d'information. Tableau chronologique des journaux belges*” (Bruxelles, 1974) címmel a kezdetektől a kötet megjelenésig teljes áttekintést nyújtó hatalmas lexikonszerű feldolgozása. További hasznos kézikönyvként gazdagítja a kínálatot Julien Pecheux „*Évolution de la Presse en Belgique*” címmel 1950-ben kiadott, a sajtó- és a politikátörténet kölcsönhatását ugyancsak a kezdetektől remekül megrajzoló áttekintése.

A Belgium egészére kiterjedő átfogó munkálatok mellett jelentős eredményeket hoztak a kiemelkedő jelentőségű városok, illetve térségek sajtóját bemutató feldolgozások. Az 1789-1914 közötti időszakban napvilágot látott brüsszeli orgánumok repertóriumát Arthur Vermeersch 1965-ben kiadott, az *Interuniversitaire* 42. füzeteként megjelent kétkötetes gyűjteménye tartalmazza. A vállalkozáshoz szervesen kapcsolódik fontos előmunkálatként Pierre Verhaegen 1936-ban megjelent „*De katholieke Pers tu Brussel*” című, a francia, a holland és a belga korszakot vázlatosan áttekintő, a fő tendenciák bemutatására szorítkozva a katolikus irányzat melletti elkötelezettségtől és erős antiliberális szemlélettől átítatott kötete. Az antwerpeni sajtóviszonyokról elsősorban H. De Borger „*Bijdrage tot de geschiedenis van de Antwerpse pers. Repertorium 1794-1914*” címmel 1968-ban megjelent munkájából tájékozódhatunk. A kötet fontos előmunkálatának tekinthető Lode Wils „*De liberale Antwerpse dagbladen 1857-1864*” címmel 1962-ban publikált, s bevezetőjében az 1848. előtti időszakra vonatkozóan is fontos utalásokat tartalmazó füzete. Nyugat-Flandria 1807-1914 közötti sajtóviszonyairól (Brugest is magába foglalva) a H. Degraer, Willy Maervoet, F. Martens, F. Simon, valamint Simon Van de Meersch alkotta munkacsoport által összeállított, 1968-ban megjelent kötet ad részletes áttekintést.¹⁴

A belga sajtótörténet kiemelkedő művelője, Marie-Louise Warnotte Namur-é összpontosította kutatásait. Az alapos politikátörténeti háttérrel megrajzoló

---

¹⁴ DEGRAER, H. – MAERVOET, Willy – MARTENS, F. – SIMON F. – SIMON-VAN DER MEERSCH, Anne-Marie: *Repertorium van de pers in West-Vlaanderen 1807-1914*. (Centre Interuniversitaire d'histoire contemporaine / Interuniversitaire Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis. Cahiers/Bijdragen 48.) Leuven, 1968.

bevezetővel 1965-ben kiadott „*Sur la presse à Namur 1794-1904*” címmel megjelent, szélesebb összefüggéseket felvázoló alapvetéseit követően külön kötetben dolgozta fel a *L'Ami de l'ordre* 1839-1914 közötti történetét. Az egyetemes sajtótörténet-írás szempontjából modellértékűnek nevezhető, 1968-ban megjelent monográfia az ultramontán napilap működését a belga nemzeti kontextusokban elhelyezve mutatta be, miközben pontosan és aprólékosan feltárta és rekonstruálta adminisztratív felépítését, anyagi feltételeinek alakulását, szerkesztősége napi tevékenységét, beleértve a terjesztés részleteit is.

Marie-Louise Warnotte méltó partnerének bizonyulva André Cordewiener 1972-ben jelentette meg az *Interuniversitaire* sorozat 71. füzeteként az 1830-1850 közötti liège-i sajtó általános repertoárját.¹⁵ Az ugyancsak modellértékű feldolgozás különös pozitívuma, hogy alfabetikus felsorolása a lapok profiljának (politikai, szakmai, tartalmi) meghatározására is vállalkozik. A bibliográfiai gyűjtemény közreadását megelőző, hatalmas forrásanyagra támaszkodó bevezető tanulmány a belga sajtó- és politikai történetírás egyik legjelentősebb munkálatának tekinthető, amely külön fejezetben dolgozza fel a katolikus, a liberális, a demokratikus és az oranzsista irányzat fórumait, valamint a politika margóján megjelenő speciális orgánumokat, továbbá önálló részben foglalkozik a különböző és speciális folyóiratokkal, és a szakirodalom teljességre törekvő jegyzékével segíti elő az olvasó minél alaposabb tájékozódását. Ugyancsak jelentős vállalkozásnak minősül Cordewiener „*Organisations politiques et milieux de presse en regime censitaire. L'Expérience liegeoise de 1830 à 1848*” címmel megjelent (Paris, 1978), Liège tartomány teljes politika- és sajtótörténetét bemutató munkája. A hatalmas levéltári anyag, sajtóforrás, röpiratok és a korabeli irodalom alapos feldolgozására támaszkodó kötet plasztikusan bemutatja a belgiumi választójogi rendszer működését országos, tartományi és városi szinten egyaránt, és modellértékű rekonstrukcióját adja az unionizmus helyi szintű megvalósulásának, miközben felmutatja a katolikus és a liberális mozgalom helyi sajátosságait is.

A liège-i sajtó történetét ugyancsak feldolgozó Ulyse Capitaine „*Recherches historiques et bibliographiques sur les journaux et les écrits périodiques liègeois*” című kötete a vizsgált szakirodalom értékes darabja. Az 1850-ben megjelent első nagyszabású, teljes adatbankkal szolgáló összefoglaló munkálat megkerülhetetlen alapmunkának számít a témával foglalkozó kutató számára. A politikai sajtó közvélemény-formáló szerepét középpontba állító, a kezdetektől a francia forradalom, és a holland abszolutizmus korán átívelő feldolgozás a belga periódus elemző és értékelő, szakszerű és hiteles kortársi bemutatásával szolgál.

A belga sajtótörténet szakirodalmának sajátos fejezetét alkotják a két világháború közötti időszakban született német nyelvű munkálatok. Közöttük is külön jelentőséggel bír Robert Van Sint-Jannak „*Die politische Presse Belgiens*” címmel a *Zeitungswissenschaft* 1929. évfolyamában több részben megjelent ta-

---

¹⁵ CORDEWIENER, André: *Étude de la Presse liegeoise de 1830-1858 et répertoire général*. (Centre Interuniversitaire d'histoire contemporaine / Interuniversitaire Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis. Cahiers/Bijdragen 71.) Leuven/Louvain – Paris, 1972.

nulmánya, amely kiváló elemzésekkel gazdagította az 1830-49 közötti folyamatokról, összefüggésekről rendelkezésre álló ismereteinket. Ugyancsak számos új és fontos mozzanatot tárt fel Jakob Schmitz „*La Presse catholique dans la Province de Namur*” (Anvers, 1936), illetve Karl Schwendeman „*Die belgische Presse*” című (Preußische Jahrbücher 1923. évfolyam 193. kötet) publikációja.

A 19. századi belga sajtótörténet (ahogy az egyháztörténet) tanulmányozásához (is) nélkülözhetetlen segítséget nyújt a Centre universitaire d'histoire contemporaine/ Interuniversitaire Centrum voor Hedendaagse Geschiedenis. Cahiers/Bijdragen címmel Leuven/Louvain és Párizs közös vállalkozásaként kiadott forráspublikáció sorozat, melynek célja a független Belgium történetéről tanúskodó levéltári források nyomtatott, a kutatók munkáját megkönnyítő közzé tétele. A vállalkozást koordináló szerkesztőbizottság munkálataiban G. Jacquemyns (Brüsszel), Robert Demoulin (Liège), Henri Haag (Louvain), és Jan Dhondt (Gent) vett részt.

1848 a belga történetírásban

Az 1848-as európai forradalmak korának német-alföldi története nem áll a belga történetírás homlokterében. Az érdeklődés korlátozottságát és visszafogottságát mindennél találóbban jellemzi, hogy a kérdéskör átfogó feldolgozására mindössze egyetlen monográfia született. Georges Henri Dumont második kiadást is megélt, már említett könyve („*Le miracle de 1848*” Bruxelles, 1948., 2002) mellett mindenekelőtt André De Riddernek a „*válságos*” tavaszi időszak külpolitikai összefüggéseit bemutató diplomáciatörténeti kötete¹⁶ járult hozzá a sajátos belga valóság megértéséhez.

Feltűnő, hogy a belga történelem feldolgozására vállalkozó munkák sora mennyire rövid terjedelmet szentel a korszaknak. Így például többek között Théodore Juste I. Lipót monográfiájában¹⁷ 12, háromkötetes *Histoire de la Belgique* című feldolgozásában (1868) 10, Pirenne 1948-1952-ben másodszor kiadott monumentális négykötetes alamp munkájában¹⁸ 5, Edouard De Moreau Dechamps biográfiájában¹⁹ 12, báró Henri de Trannoy Malou életrajzában²⁰ 30, Louis de Lichtervelde Lipótról írott könyvében²¹ mindössze 12 oldalban olvashatunk a felettébb mozgalmas hónapokról, Els Witte²² és Éliane Gubin²³ politikatörténeti munkája is csupán 8, illetve 11 oldalt szentel rá.

---

¹⁶ DE RIDDER, André: *La crise de la neutralité belge de 1848. Le dossier diplomatique*. Bruxelles, 1928.

¹⁷ JUSTE, Théodor: *Léopold Ier*. Bruxelles, 1868.

¹⁸ PIRENNE, Henri: *Histoire de Belgique des origines à nos jours*. I-IV. Bruxelles, 1948-1952.

¹⁹ MOREAU, Eduard de: *Adolphe Dechamps 1807-1875. Un frère d'armes de Montalembert*. Bruxelles/Paris, 1911.

²⁰ TRANNOY, Baron Henri de: *Jules Malou*. Bruxelles, 1905.

²¹ LICHTERVELDE, Louis de: *Léopold Ier et la fondation de la Belgique contemporaine*. Bruxelles, 1929.

²² WITTE, Els – CRAEYBECKX, Jan: *Politieke geschiedenis van België sinds 1830*. Antwerpen, 1981.

²³ GUBIN, Éliane – NANDRIN, Jean-Pierre: *La Belgique libérale et bourgeoise*. IN: WITTE, Els – GUBIN, Eliane – NANDRIN, Jean-Pierre – DENECKERE, Gita: *Nouvelle Histoire de la Belgique*. I. 1830-1905. Bruxelles, 2005.

Az 1848-49. évek belgiumi eseményeinek megértéséhez szükséges alapvetően fontos, egyenesen nélkülözhetetlen ismeretekhez jutunk ugyanakkor több alapmunkán keresztül is. Jean-Joseph Thonissen²⁴ és Louis Hymans²⁵ I. Lipót uralkodását feldolgozó monográfiája 50, illetve 40 oldalban világítja meg az uralkodó sokban meghatározó szerepét. A legrészletesebb és legalaposabb orientáló elemzéseket az említett évek két főszereplőjének munkásságát feldolgozó történésznek köszönhetjük. Paul Hymans kétkötetes Frère-Orban monográfiája²⁶ mintegy 350 oldalban koncepcionálisan is a legtöbbet adja az 1847. augusztus 12. és 1849 ősze közötti korszakot foglalkoztató dilemmák megértéséhez. Hasonlóképpen megkerülhetetlen olvasmánynak tekinthetjük Ernest Discalles Charles Rogier-ről írott négykötetes alapmunkáját,²⁷ amely az 1830-1852 közötti belga történelem egészét átívelő, integráló és szimbolikusan is megjelenítő kiemelkedő képességű politikus személyes pályaképén és speciális nézőpontján keresztül világítja meg a minőségi korszakváltást jelentő hónapok drámai fejezeteit.

Belgium megszületésének története (1830-1849) a magyar történetírásban

Belgium 19. századi története iránt a magyar történetírás annak ellenére sem tanúsított komolyabb érdeklődést, hogy a kortárs magyar politikai elit közismerten a belga liberális- katolikus unionizmus tisztelője volt, s annak tartalma komoly hatást gyakorolt liberális reformelképzelései alakulására. A magyar szakirodalomban alkotmánytani alapvetése során Concha Győző²⁸ foglalkozott behatóan az 1831. február 7-én elfogadott alkotmánnyal és rendkívül precíz elemzésében bemutatta annak progresszív, számos ponton kiemelkedően haladó vonásait. A 19. század későbbi évtizedei során több ország számára követendőnek minősülő dokumentum rövid, az európai alkotmányok és parlamentarizmus történetébe beágyazott lényegre törő ismertetésével találkozhatunk a Kovács István által szerkesztett,²⁹ illetve a Mezei Barna és Sente Zoltán által megírt³⁰ kötetekben.

A belga alkotmánynak az utolsó magyar rendi országgyűlés munkálataira, s az 1848. április 11-én szentesített törvények megszületésére gyakorolt közvetlen hatására Szabad György 1973-ban elhangzott egyetemi előadásai hívták fel figyelmemet. Említett kapcsolódás, s a szövszerinti szövegszerű átvétel konkrét és pontos kimutatását a korábbiakban Kaas Albert,³¹ Nagy Miklós³² és Károlyi Árpád³³ végezte el.

---

²⁴ THONISSEN, Jean-Joseph: *La Belgique sous le règne de Leopold Ier*. I-III. Louvain, 1861.

²⁵ HYMANS, Louis: *Histoire populaire du règne de Léopold Ier*. Bruxelles, 1876.

²⁶ HYMANS, Paul: *Frère-Orban*. I-II. Bruxelles, 1905.

²⁷ DISCAILLES, Ernest: *Charles Rogier* I-IV. (1800-1885). Brussel, 1893-1895.

²⁸ CONCHA, Győző: *Politika*. I. kötet. *Alkotmánytan*. Budapest, 1895.

²⁹ KOVÁCS István (szerk.): *Nyugat-Európa alkotmányai*. Budapest, 1968.

³⁰ MEZEY Barna - SZENTE Zoltán: *Európai parlamentarizmus és alkotmánytörténet*. Budapest, 2003.

³¹ KAAS, Albert: *Az alkotmányfejlődés tényezői*. Budapest, 1926.

³² NAGY, Miklós: *Ghyczy Kálmán, mint nádori ítélőmester*. Budapesti Szemle 1930. 219. kötet.

³³ KÁROLYI, Árpád: *Az 1848-diki pozsonyi törvények az udvar előtt*. Budapest, 1936.

O'Sullivan de Grass bécsi követi tevékenységére vonatkozó utalással a magyar szakirodalomban a Batthyány és Jellačić részvételével 1848. július 27-30. között, a birodalmi fővárosban lezajlott tárgyalásokkal kapcsolatos bizonytalanságok tisztázására irányuló próbálkozások során találkozunk Károlyi Árpád nagyjelentőségű tényfeltáró munkájában.³⁴ A belga diplomatára történő hivatkozást a jelzett témával foglalkozó rövid közleményében Angyal Dávid,³⁵ a Batthyány Lajos miniszterelnöki tevékenységét bemutató alapmunkájában pedig Urbán Aladár³⁶ ismételte meg.

A 19. századi belga történelem nemzetközi-külpolitikai összefüggéseit Diószegi István klasszikusnak tekinthető diplomáciatörténeti monográfiája³⁷ elemezte, míg a flamand és a vallon kérdésre vonatkozóan egyaránt érdekes információkat tartalmaz Karsai László „*Flamandok és vallonok*” című munkája (Budapest, 1986). Az ELTE BTK Új- és Jelenkori Egyetemes Történeti Tanszéke által 2005-ben megjelentetett, a 19. századi egyetemes történetet feldolgozó egyetemi tankönyvben Vadász Sándor vállalkozott a belga fejlődés rövid bemutatására.

Kutatásaim során a leuveni Mindszenty Magyar Kollégium egykori legendás igazgatója, Muzslay István hívta fel figyelmemet Garab Tibor Zoltán „*La Belgique en face de la révolution de 1848 et de la guerre d'indépendance nationale hongroises*” című bölcsészdoktori disszertációjára. (Louvain, 1961) A korrekt, bár erősen amatőr színvonalú munka első 190 oldala a magyar forradalom és a szabadságharc történetét beszéli el a tájékozatlan belga olvasónak az addigi magyar nyelvű szakirodalom megfelelő ismerete alapján, míg második 100 oldalas része a magyar kérdés belgiumi sajtóviszhangját dolgozza fel. A kellően meg nem érlelt, csupán „félkész terméknek” minősíthető dolgozat szisztematikus és átfogó feltárás elvégzése helyett beéri a szemezgetéssel, idézetek értelmezés és elemzés nélküli közlésével, s odavetett megjegyzései nem állnak össze rendszerbe. A nemzetközi háttér megrajzolását egyébként következetesen mellőző munka ezen fejezete esetlegességeire való tekintettel leginkább korlátozott értékű, töredékes forráspublikációnak tekinthető. A disszertáció legértékesebb harmadik (35 oldal terjedelmű) része jelentős levéltári források feldolgozásával rekonstruálja a hivatalos Belgium viszonyulását a magyar ügyhöz, melynek során jól sikerült elemzésekkel, helytálló és lényeges következtetések önálló levonásával a szerző fontos elemekkel gazdagítja ismereteinket. A londoni, párizsi, berlini és frankfurti belga követjelentések hatalmas anyagának átnézése alapján feltárja, hogy azok Van de Weyer két jelentésének kivételével nem tartalmaznak magyar vonatkozásokat. A hiteles megállapítás alapján eltekintettem a jelzett források újabb áttanulmányozásától, s kutatásaimat a Garab által is érintett, O'Sullivan de Grass követi jelentéseit megőrző bécsi gyűjteményre koncentráltam.

---

³⁴ KÁROLYI, Árpád: *Németújvári gróf Batthyány Lajos első magyar miniszterelnök főbenjáró pöre*. I-II. Budapest, 1932.

³⁵ ANGYAL, Dávid: *Batthyány és Jellasich találkozása*. Századok 1936. 70.

³⁶ URBÁN, Aladár: *Batthyány Lajos miniszterelnöksége*. Budapest, 1986.

³⁷ DIÓSZEGI István: *A hatalmi politika másfél évszázada*. Budapest, 1994.

